

datum in procedure:

datum aanwijzing:

errata:

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd dorpsgezicht **Droogmakerij De Schermer**
gemeenten Schermer en Alkmaar (Noord-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Foto: de Schermer

SCHERMER EN ALKMAAR, DROOGMAKERIJ DE SCHERMER

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

INLEIDING

Voordat de mens het landschap naar zijn hand zette, lag in Noord-Holland achter de strandwallen langs de Noordzeekust een uitgestrekt veenlandschap. Bewoning in dit deel van Nederland concentreerde zich in die tijd tot de hoger gelegen strandwallen. Het veengebied was een drassig gebied waar de wind en het water vrij spel hadden en grote stukken veen wegsloegen. Zo ontstonden grote binnenmeren als de Schermer, de Beemster en de Purmer. Omstreeks 1000 na Christus begonnen de Noord-Hollanders met het bedijken van de veengebieden, waardoor er soms ook meren binnen de dijken kwamen te liggen. De langste van deze dijken is de Westfriese Omringdijk, die omstreeks 1300 gereedkwam (*kaart 1*).

Wereldwijd geniet Nederland faam door zijn polders. Een polder is een (door dijken omgeven) waterstaatkundige eenheid, waarin de waterstand kunstmatig wordt beheerst. Maar wat is nu het verschil tussen een polder en een droogmakerij? Droogmakerijen zijn polders die zijn ontstaan door het droogmaken van meren en plassen. Een droogmakerij is dus een speciaal soort polder. Er kunnen drie soorten droogmakerijen worden onderscheiden. Namelijk drooggemaakte natuurlijke meren (bijvoorbeeld de Schermer en de Beemster), drooggemaakte verveningsplassen, die waren ontstaan door het afsteken en uitbaggeren van veen voor turfwinning (bijvoorbeeld Zuidplaspolder en Prins Alexanderpolder) en de drooggemaakte zeearmen (bijvoorbeeld de IJpolders langs het Noordzeekanaal en IJsselmeerpolders) (bron: T. Stol, *Het Nederlandse landschap*, 8^e herziene druk, Utrecht 2000).

Het fenomeen ‘droogmakerij’ is op mondiale schaal zeer kenmerkend. De wordingsgeschiedenis van het westen van Nederland, een bijna aaneengesloten gebied van polders en droogmakerijen, kan zelfs uniek worden genoemd. Voor buitenlanders een bezienswaardigheid van waterstaatkundig vernuft. Niet voor niets is de grootste droogmakerij van de 17^e eeuw, De Beemster, aangewezen als werelderfgoed van UNESCO. De droogmakerijen worden gezien als de bakermat van de Nederlandse landschapsarchitectuur.

Van 1533 tot 1960 ontstonden er in totaal 445 droogmakerijen met een oppervlakte van circa 142.000 hectare. Ruim de helft daarvan zijn voormalige natuurlijke meren met een gezamenlijke oppervlakte van bijna 58.000 hectare.

De andere helft betreffen de drooggelegde verveningsplassen met een gezamenlijke oppervlakte van ruim 84.000 hectare. Daarnaast zijn er de drooggemaakte zeearmen. Dit betreffen de negen kleine IJpolders (samen ruim 4.000 hectare) die als nevenproject zijn aangelegd bij de aanleg van het Noordzeekanaal en de vier grootse 20^e-eeuwse IJsselmeerpolders met een totaaloppervlak van 165.000 hectare.

In de provincie Friesland liggen de meeste droogmakerijen, namelijk 228. Het gaat hierbij echter met name om kleine droogmakerijen. De beide Hollanden delen met 187 droogmakerijen een tweede plaats, maar zijn wel goed voor 70% van het totaaloppervlak nieuw land (bron: T. Stol, *Het Nederlandse landschap*, 8^e herziene druk, Utrecht 2000).

De eerste droogmakingsprojecten in het begin van de 16^e eeuw betroffen kleine meren. Het waren duidelijk proefprojecten, af te lezen aan de werkwijze en de schaal waarop men land probeerde te winnen. Toen de techniek zich ontwikkelde, werden wat grotere meren ter hand genomen.

In de 17^e eeuw is er een belangrijke verandering. De financiering en uitvoering werden namelijk tot stand gebracht door welgestelde kooplieden, die zich verenigden in plaats van door individuele adellijken. Door deze samenwerking kon meer risicovol kapitaal worden vergaard. Het waren echte investeringsprojecten, waardoor de drooglegging van grotere meren mogelijk werd. De landsoverheid stond hier welwillend tegenover, omdat er ook een groot veiligheidsbelang mee werd gediend, namelijk het temmen van de ‘waterwolf’.

In de 16^e en 17^e eeuw ontstond er in de steden een groeiende vraag naar turf. Halverwege de 16^e eeuw deed de baggerbeugel zijn intrede, wat de natte turfwinning mogelijk maakte. Hierdoor zijn in de 16^e en 17^e eeuw grote plassen ontstaan in het westen van Nederland. In de 18^e eeuw is een groot deel van deze verveningsplassen in Zuid-Holland weer drooggelegd. Droogmakerijen uit de 19^e en 20^e eeuw betreffen voornamelijk de drooglegging van verveningsplassen. Een bijzonder project was de droogmaking van de 18.000 hectare grote Haarlemmermeer, het eerste meer dat volledig met stoomkracht is drooggemaakt.

Andere bijzondere projecten uit 19^e eeuw zijn de IJpolders als nevenproject van de aanleg van het Noordzeekanaal en in de 20^e eeuw de drooglegging van de IJsselmeerpolders (*kaart 2*).

Het principe van een droogmakerij is tamelijk eenvoudig. Rond een meer of plas werd een (ring)dijk gelegd en al het water dat zich binnen de dijk bevond werd uitgemalen. Eerst met molens, later met gemalen op stoom of elektriciteit. Het water werd ofwel geloosd op naastgelegen open water ofwel op een daarvoor gegraven ringvaart en verder afgevoerd naar de zee. Na het droogvallen werden afwateringsloten gegraven en werd het land verkaveld. Met uitzondering van de Schermer werd in alle droogmakerijen het overtollige water vanuit de polder al dan niet trapsgewijs, maar wel direct op het omliggende boezemsysteem uitgemalen. Bij de Schermer werd echter gebruikgemaakt van een binnenboezem, een afwijkend systeem waarop nog nader wordt ingegaan.

De droogmakerijen werden gezien als een goede belegging en prestigeproject, want ze hadden veelal een vruchtbare kleibodem. Bij de verveningsplassen was naast economisch gewin, de reden voor drooglegging ook vaak de beveiliging tegen uiteindelijk niet meer te beteugelen watervlakten. Zonder maatregelen konden door de invloed van de wind steeds grotere plassen ontstaan en deze watermassa's konden een gevaar gaan vormen voor het ternauwernood hoger gelegen omliggende land waarop mens en dier woonden. De vervener werd dan ook door de overheid verantwoordelijk gesteld voor het uiteindelijk droogleggen van onder zijn beheer afgestoken en uitgebaggerd gebied.

De droogmakerijen kenmerken zich door de rationele opzet met rechte wegen en vaarten en een grote openheid. De waterbeheersing en het agrarisch gebruik waren bij de verkaveling leidende principes. Met name het open karakter van de droogmakerijen staat steeds meer onder druk.

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Op 26 september 1631 wordt het octrooi tot bedijking van de Schermer afgegeven.

Met zijn circa 5.000 hectare is de Schermer - op de Beemster na - de grootste 17^e-eeuwse droogmakerij. Op initiatief van Alkmaarse kooplieden is de Schermer rond 1635 drooggelegd. In de zomer van 1634 werd de ringdijk gesloten en kon met uitmalen worden begonnen (*kaart 3*). De bedijkers hebben een geweldig zware last op zich genomen. De totale investering voor de droogmakerij bedroeg destijds zo'n 4 miljoen gulden. Financieel zou het hele project uiteindelijk afhangen van het werk en de opbrengsten van de ongeveer 260 boerderijen.

Het bemalingssysteem is dat wat de Schermer uniek maakt. Geen andere droogmakerij kent een systeem van een binnenboezem. Alle andere droogmakerijen worden vanuit de polder rechtstreeks uitgemalen in de ringvaart (boezemwater). De Schermer daarentegen bestond uit veertien afzonderlijke polders, elk met een eigen poldermolen. Deze maalden uit op een binnenboezem, die werd gevormd door twee haaks op elkaar staande vaarten, de Noordervaart en Zuidervaart (*kaart 4*). Deze vaarten leiden het water naar drie molengroepen aan de oostkant van de Schermer, die het water in drie trappen en twee tussengelegen kolken uitmaalden op de ringvaart, die deel uitmaakt van het regionale boezemsysteem, de zogenaamde Schermerboezem.

Vanouds waren de poldermolens uitgerust met een scheprad als wateropvoerwerktuig. In de 19^e eeuw is vooral in Noord-Holland bij veel poldermolens het scheprad vervangen door een vijzel.

De bemaling met een vijzel gaf een capaciteitsvergroting (*afbeelding 5*). Ook in de Schermer is dit gebeurd. De Schermer-bemaling was zo efficiënt dat er zelfs sprake was van een zekere overcapaciteit. Dat zou misschien mede kunnen verklaren waarom er in de Schermer uiteindelijk nooit stoombemaling is ingevoerd. De windbemaling bleef in de Schermer tot circa 1930 in functie (*kaart 6*). Bij de meeste grote droogmakerijen werd aan het einde van de 19^e eeuw de stoombemaling ingevoerd. Soms deels, naast de windbemaling, soms als gehele vervanging zoals in de Beemster.

Tussen 1926 en 1929 is de windbemaling in de Schermer vervangen door vier elektrische gemalen: Emma, Wilhelmina, Juliana en Gemaal IV. Geleidelijk aan verdwenen de molens. Van de oorspronkelijke 52 grote molens resteren er nu nog elf. De oude binnenboezem speelt bij de elektrische bemaling geen rol meer, wel wordt bij het inlaten van water uit de ringvaart het water via de boezemvaarten naar de lager gelegen delen van de polder geleid.

Aan het einde van de 20^e eeuw is de eerste generatie gemalen vervangen door twee nieuwe gemalen, namelijk Beatrix bij Schermerhorn en Willem-Alexander bij Driehuizen (*kaart 7*).

HUIDIG RUIMTELIJK KARAKTER (*kaart 7 en kaart 10a t/m 10f*)

De Schermer kenmerkt zich door de grote gaafheid van de 17^e-eeuwse aanleg van de droogmakerij. Ruim drie eeuwen gebruik en ontwikkeling hebben nauwelijks geleid tot aanpassing van de hoofdstructuur van de Schermer. De oorspronkelijke verkaveling is zelfs grotendeels bewaard gebleven. Het voormalige eilandje 'De Matten' en het mee ingepolderde oude land 'De Blokkers' zijn in de verkaveling ook nog te herkennen.

Het oorspronkelijke bemalingssysteem met de binnenboezem maakt de Schermer enig in zijn soort. Hoewel het bemalingssysteem tegenwoordig niet meer in functie is, is het watersysteem van kolken, vaarten en tochten nog vrijwel volledig aanwezig en beleefbaar. Dit systeem is de ruggengraat van de Schermer. De vroegere molenplaatsen zijn veelal nog goed herkenbaar en deels zijn de molens ook nog aanwezig.

Aan de Noorder- en Zuidervaart zijn de twee kernen van de Schermer gelegen. De op Alkmaar georiënteerde Noordervaart is de belangrijkste as. Aan de Noordervaart is de grootste kern - Stompeloren - gelegen. Aan de noord-zuid gelegen Zuidervaart ligt het kleinere dorpje Zuidschermer. Stompeloren heette oorspronkelijk Noordschermer (*kaart 8*).

De Schermer wordt gekenmerkt door een grote mate van openheid. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de Beemster komt er bijna geen beplanting voor in de Schermer. Alleen langs de Noorder- en Zuidervaart komt structureel laanbeplanting voor. Oorspronkelijk kwam er alleen langs de Noordervaart beplanting voor. De ruime afstand waarop de boerderijen ten opzichte van el-

kaar langs deze vaarten zijn gelegen, zorgt voor typerende doorzichten. De boerderijen zelf zijn vaak bijzonder mooie stolpboerderijen met erfbeplanting, windsingels en vaak dubbele sloten.

Ten westen van de ringweg van Alkmaar, staan de kenmerkende kwaliteiten van de Schermer in meer of mindere mate onder druk of zijn deze reeds aangetast. Door de bebouwing is het open agrarische karakter van de Schermer op die plek verstoord. Dit deel van de Schermer, dat landschappelijk gezien bij de Schermer hoort, is ruimtelijk gezien meer bij Alkmaar gaan horen dan bij de droogmakerij. De ringweg manifesteert zich als rand van de droogmakerij. Herstructurering van de ringweg en de aanleg van verschillende ongelijkvloerse kruisingen betekenen een verdergaande verstoring van de landschappelijke kwaliteit ter plaatse.

Vanuit het transformatorstation bij Oterleek lopen twee hoogspanningsleidingen door de droogmakerij, die het open karakter enigszins verstoren. Tot slot kan de permanente bollenteelt in de noord-westhoek van de droogmakerij door het afwijkende grondgebruik en het omzanden aangemerkt worden als een mogelijke druk op de ruimtelijke kwaliteit van de Schermer.

De Schermer ligt bijna 4 meter onder NAP en circa 1 tot 2 meter lager dan het oude land in de directe omgeving. De diepe ligging van de polder is in de hele polder goed te ervaren. Door de grote openheid is van grote afstand de ringdijk te zien.

Het karakter van de Schermer als voormalig meer is vooral aan de oostkant, bij de Eilandspolder goed te ervaren. Aan de ene kant ligt het veenlandschap met de regelmatige strokenverkaveling (oostelijke Eilandspolder) en de onregelmatige blokverkaveling (westelijke Eilandspolder en Polder de Menningweer) en aan de andere kant van de ringvaart het drooggelegde meer met de rationele verkaveling (*kaart 9*).

Het agrarische grondgebruik is onlosmakelijk verbonden met het karakter van de droogmakerij. Het rationele karakter van de droogmakerij wordt er door benadrukt. Alles hoort bij elkaar: het ten behoeve van het agrarisch gebruik droogmalen van een meer, de rationele verkaveling, de boerderijen, het efficiënte bemalingssysteem. Het zijn allemaal ingrediënten die bijdragen aan het karakter en de cultuurhistorische waarde van deze unieke droogmakerij.

BEGRENZING

De begrenzing volgt voor zover gelegen in de gemeente *Schermer* het midden van de ringvaart, dan wel de gemeentegrens Schermer-Alkmaar. Vanuit cultuurhistorische en landschappelijke optiek is het van belang dat de volledige landschappelijke eenheid van de droogmakerij, dus ook het deel ten westen van de N242 dat in de gemeente *Alkmaar* ligt, binnen de begrenzing van het beschermd gezicht is gelegen.

De exacte begrenzing is aangegeven op de bijgevoegde begrenzingskaart, 05/NH/01.

NADERE TYPERING VAN TE BESCHERMEN WAARDEN

Droogmakerij De Schermer is op mondiale schaal een uniek cultuurhistorisch erfgoed. Toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen dienen met behoud van de volgende karakteristieken, elementen, structuren en systemen plaats te vinden:

- 17^e-eeuwse structuur, verkaveling en inrichting bestaande uit ringvaart en ringdijk; Noorder-, Zuider- en Laanvaart; Noorder-, Zuider-, Wester- en Ooster- of Molentocht; Rustenburgerweg, (Korte en Lange) Molenweg, Oterlekerweg, Notweg, Ursemmerweg, Oosternotweg, Menningweerweg, Laanweg, Driehuizerweg, Blokkerweg, Bloemendalerweg en Boekelerweg;
- dwarsprofielen van de Noorder- en Zuidervaart;
- herkenbaarheid door afwijkende verkaveling van het oorspronkelijke eilandje 'De Matten' en het mee ingepolderde oude land 'De Blokkers';
- de ruim opgezette bebouwingslinten met vele doorzichten;
- openheid van de droogmakerij. Het - op de hoofdvaarten na - bijna volledig ontbreken van (weg)beplanting, bebouwing en hoogopgaande agrarische gewassen;
- het waterstaatkundige systeem, dat bestaat uit boezemwater (ringvaart), binnenboezem (vaarten), de tochten, molenkades al dan niet met poldermolen, (restanten van oorspronkelijke) molengangen, boven- en onderkolken, gemalen;
- oorspronkelijke kavelstructuur;
- het rationele karakter van de droogmakerij;
- stolpboerderijen.

WAARDERING

De droogmakerij is een bijzonder soort polder die internationaal gezien zeer kenmerkend is voor de landschapsgenese van Nederland. De Schermer is een zeldzaam voorbeeld van een droogmakerij uit de 17^e eeuw. De droogmakerijen worden algemeen beschouwd als de bakermat van de Nederlandse landschapsarchitectuur.

Het waterstaatkundige systeem van afzonderlijke polders die uitmalen op een binnenboezem was en is uniek en is nog vrij gaaf bewaard gebleven. Het oorspronkelijke bemalingssysteem is, zij het niet meer in functie, nog grotendeels aanwezig, evenals een deel van de molens.

De Schermer heeft een bijzondere betekenis vanwege de ruimtelijke verbondenheid met de ontwikkeling van de streek. De droogmakerij contrasteert sterk met het veenweidelandschap van de Eilandspolder (het vroegere Schermereiland).

Openheid is kenmerkend voor droogmakerijen in het algemeen, maar in het bijzonder voor de Schermer. Door het vrijwel ontbreken van beplanting langs wegen en vaarten en het feit dat er vrijwel geen versturende bebouwing is, is de openheid van de Schermer opmerkelijk fraai intact gebleven. In het algemeen kan worden gesteld dat openheid een bedreigde landschappelijke waarde is in Nederland.

RECHTSGEVOLG VAN DE AANWIJZING

Ter effectivering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruikmaakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

BRONNEN

- D. Aten e.a., *Recht toe recht aan; het boerenerf in de Schermer*, Alkmaar 1998.
- H.G. Baas et al, *Ontgonnen verleden; inzoomen op de historisch-geografische ontwikkeling van het Nederlandse landschap*, Landview Bodemonderzoek en landschap, 2001.
- J.T.P. Bijhouwer, *Het Nederlandse landschap*, Amsterdam 1977.
- R. Dijksterhuis, *Spoorwegtracering en stedenbouw in Nederland; historische analyse van een wisselwerking*, Technische Hogeschool Delft, 1984.
- Fotocommissie 350 jaar Schermer, *De Schermer en zijn randdorpen; uitgave ter gelegenheid van het 350-jarig bestaan van de Schermer*, Schermerhorn 1983.
- J.A. Hendriks, *De ontginning van Nederland; het ontstaan van de agrarische cultuurlandschappen in Nederland*, Uitgeverij Matrijs, 1998.
- H. Kaptein, *Het Schermereiland; een zeevarend plattelandsgebied 950-1800*, Bergen 1988.
- G. Keunen, *Help, de Schermer is een monument? Verslagen van een minisymposium ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de gemeente Schermer*, Schermer 1995.
- A.M. Lambert, *The making of the Dutch Landscape, an historical geography of the Netherlands*, London/New York 1971.
- H. Lamboij, *Getekend land; nieuwe beelden van Hollands Noorderkwartier*, Alkmaar 1987.
- T. Lauwen, *Nederland als kunstwerk, vijf eeuwen bouwen door ingenieurs*, Amsterdam 1995.
- Ministerie van OCW, LNV, VROM, V en W, *Nota Belvedere; beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting*, Den Haag 1999.
- Ministerie van LNV, *Nota Landschap*, 1992.
- Provincie Noord-Holland, *Cultuurhistorische waardenkaart Noord-Holland; de cultuurhistorie van waterland en de Zaanstreek (inclusief Beemster en Schermer)*, Haarlem 2001.
- Provincie Noord-Holland, *Ontwerp-Streekplan Ontwikkelingsbeeld Noord-Holland Noord (incl. Samenvatting)*, Haarlem 2003.
- RDMZ, *Droogmakerij de Beemster (The Beemster polder)*, Zeist 1998.
- RDMZ, *Handleiding selectie en registratie Jongere stedebouw en bouwkunst (1850-1940)*, 1991.
- RDMZ, drs. E van der Kleij, *Monumenten Inventarisatie Project; architectuur en stedebouw in Noord-Holland 1850-1940*, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist/Zwolle 1993.
- RDMZ, *Toelichting op het voorstel tot aanwijzing van Middenbeemster tot beschermd dorpsgezicht*, Zeist 1982.
- RDMZ, *Toelichting op het voorstel tot aanwijzing van De Rijk tot beschermd dorpsgezicht*, Rijswijk 1969.
- J.J. Schilstra, *In de ban van de dijk, de Westfriese Omringdijk*, Hoorn 1987.
- J.J. Schilstra, *Schermerland, mensen en molens*, 1971.
- J.J. Schilstra, *Wie water deert; het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland 1544-1969*, 1969.
- T. Stol, *Wassend water, dalend land; geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993.
- G.P. van de Ven, *Leefbaar laagland; geschiedenis van de waterbeheersing en landaanwinning in Nederland*, Uitgeverij Matrijs, 1993.

- Werkgroep Skrédyk, *Historische geografie en monumentenzorg, een notitie over de mogelijkheden voor een wettelijke bescherming van historisch-geografische elementen en patronen op basis van de Monumentenwet 1988*, Werkgroep Skrédyk (LNV, RDMZ, ROB), 2003.

Kaarten en afbeelding

1. Westfriese Omringdijk. In: G.P. van de Ven, *Leefbaar Laagland*, Utrecht 2003.
2. Landaanwinning sinds 1300. In: *Atlas van Nederland*, (20 delen), deel 15, 's Gravenhage 1986.
3. Naar kaart van Joost Jansz Beelsnijder, 1575, door Jan van Jagen, 1778.
4. Caerte vande Scher-Meer, 1635, getekend door Pieter Wils.
5. Doorsnede van molen met scheprad en vijzel. In: G.P. van de Ven, *Leefbaar Laagland*, Utrecht 2003.
6. Bemalingssysteem windbemaling Schermer, RDMZ, Frank Buchner, 2004.
7. Huidige karakteristiek, RDMZ 2005.
8. Uitsnede bonnekaart, verkend in 1892, gedeeltelijk herzien in 1904.
9. Topografische kaart 1:25.000, verkend in 1996.
10. a. Luchtfoto: Droogmakerij De Schermer.
 b. Detail B: uitsnede molengang.
 c. Detail C: uitsnede molengang De Blokkers.
 d. Detail D: uitsnede molengang Noordervaart.

- e. Detail E: eiland De Matten.
- f. Detail F: uitsnede De Omval.

Bron: www.vanuitdelucht.nl. © DKLN-2003 Eurosense BV

COLOFON

Uitgave: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 2005

Onderzoek en tekst:

RDMZ, ing. F.P. Buchner, ir. L.P.J. van de Goor en ing. G.H. Keunen

Kaart 'Huidige karakteristiek' en begrenzingskaart: RDMZ, drs. B.A.R.T. Broex

Foto omslag: RDMZ

Redactie: RDMZ, drs. M.E. Arends-Reijn

Eindredactie: RDMZ, drs. E.B. Manuel

PRODUCTIE

RDMZ/Drukkerij Kerckebosch bv, Zeist

BIJLAGEN

1. Westfriese Omringdijk.
2. Landaanwinning sinds 1300.
3. Naar kaart van Joost Jansz Beelsnijder, 1575, door Jan van Jagen, 1778.
4. Caerte vande Scher-Meer, 1635, getekend door Pieter Wils.
5. Doorsnede van molen met scheprad en vijzel.
6. Bemalingssysteem windbemaling Schermer.
7. Huidige karakteristiek. (Als aparte kaart bijgevoegd.)
8. Uitsnede bonnekaart.
9. Topografische kaart 1:25.000, verkend in 1996.
10. a. Luchtfoto: Droogmakerij De Schermer.
b. Detail B: uitsnede molengang.
c. Detail C: uitsnede molengang De Blokkers.
d. Detail D: uitsnede molengang Noordervaart.
e. Detail E: eiland De Matten.
f. Detail F: uitsnede De Omval.